

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

De dorpssuper brengt mensen samen

Voor dorpsbewoners in krimp- en anticipeerregio's is de buurtsuper een van de belangrijkste voorzieningen. De buurtsuper voorziet niet alleen in de dagelijkse boodschappen, vaak worden er ook andere private of publieke diensten aangeboden. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en SPAR voeren momenteel in vijf dorpen pilotprojecten uit om op deze manier gezamenlijk te werken aan de leefbaarheid. Er zijn ook andere initiatieven, zoals dat van de RegioBank die meebetaalt aan een pinautomaat in de winkel en er een dagdeel per week een servicebalie bemenst. Niet in de laatste plaats speelt de super een belangrijke maatschappelijke rol. Voor de bewoners is de winkel ook een ontmoetingspunt en vervult ze een functie bij het signaleren van mogelijke problemen onder bijvoorbeeld oudere dorpsgenoten. En tot slot biedt de buurtsuper in veel gevallen werk aan mensen met afstand tot de arbeidsmarkt.

'We hebben echt een ontmoetingsfunctie'

‘We versterken de sociale veiligheid’

Al met al genoeg redenen voor talloze dorpen om zich in te zetten voor ‘hun’ winkel. Zoals in Oostwold. Terwijl de economie rond de eeuwwisseling op volle toeren draaide, liep het in het Groningse dorp niet goed. Van slechts 650 inwoners (280 huishoudens) kon de lokale kruidenier de schoorsteen niet rokende houden. Hij sloot de deuren. Ook andere voorzieningen dreigden het loodje te leggen. Maar de ‘Oostwolmers’ en hun 26 verenigingen lieten het er niet bij zitten. Evert van Vliet, secretaris van de Stichting Dorpshuis Oostwold, mobiliseerde samen met zijn medebestuurders het hele dorp om zelf een plan te ontwikkelen. ‘Dat leidde tot de conclusie dat we alle maatschappelijke voorzieningen in dit dorp, inclusief de school, samengevoegd wilden zien in één nieuwe multifunctionele accommodatie’, vertelt Van Vliet. ‘Met als voorwaarde dat het een rendabele, zonder subsidie te exploiteren voorziening zou worden.’ Daarin moest ook de dorpsuper terugkomen, vonden de bewoners. Het dorpshuisbestuur verkocht vervolgens certificaten van 99 euro, waarmee de bewoners lid werden van de supermarktcoöperatie. ‘In drie maanden tijd hadden we 190 leden. Om de kosten te drukken, bedachten we dat we de winkel voor een groot deel konden draaien met vrijwilligers. En daarnaast door mensen van zorgorganisatie De Zijlen, die onder meer werk biedt aan mensen met een verstandelijke beperking. We waren er wel wat nerveus over toen we dit plan aan het dorp voorlegden. Maar we kregen letterlijk een staande ovatie.’

‘Oorlogskas’

Op allerlei manieren wist de Stichting Dorpshuis Oostwold uiteindelijk een ‘oorlogskas’ van ruim 1 miljoen euro bijeen te sprokkelen. Zo werd het mogelijk dat in de zomer van 2011 De Gaveborg de deuren opende, een veelzijdige multifunctionele accommodatie met ruim 3000 m² vloeroppervlak. Nagenoeg alle voorzieningen van Oostwold zijn er ondergebracht, inclusief het complete verenigingsleven. In totaal werken er meer dan honderd vrijwilligers. De ‘Attent GaveSuper’ – Attent is een merknaam van SPAR – neemt in het gebouw een prominente plaats in. SPAR verzorgt de bevoorrading. De enige betaalde kracht is de bedrijfsleider, voor drie dagen in de week. Een vrijwilliger volgt momenteel een door SPAR verzorgde opleiding tot bedrijfsleider. Verder worden de vakken gevuld en de kassadiensten gedraaid door zo’n vijftien vrijwilligers en nog eens twaalf cliënten van De Zijlen, dat daarvoor twee begeleiders in de winkel beschikbaar heeft.

‘We kregen letterlijk een staande ovatie voor ons plan’

Ondanks dat de organisatie van de winkel uitstekend is geregeld, gaat niet alles voor de wind. Het grootste probleem dat de GaveSuper te weinig omzet maakt. ‘Mensen weten ons te vinden voor de boodschappen die ze vergeten zijn bij de grote supermarkt in Leek’, zegt de bedrijfsleider. En dat genereert onvoldoende omzet. Daarnaast denkt hij dat niet iedereen uit het dorp naar de winkel durft te komen. ‘Er is hier veel verborgen armoede. Een deel van de inwoners moet het hebben van het vak ‘afgeprijsde producten’. Dat laat je niet graag merken aan je dorpsgenoten. Ze pakken liever de fiets om anoniem te kunnen winkelen een dorp verderop.’

Omzet verhogen

Omdat de winkel een iets te lage omzet draait, heeft de Stichting Dorpshuis Oostwold de huur wat verlaagd. De dorpscoöperatie laat momenteel onderzoeken hoe de omzet verder kan worden verhoogd. Al hebben de actieve Oostwolders zelf ook ideeën. De GaveSuper heeft bijvoorbeeld al een stomerijservice en een bezorgservice. Er wordt nu gedacht aan onder meer een agentschap van PostNL en een fietsreparatieservice. Verder heeft de dorpscoöperatie haar oog laten vallen op het bedrijfsleven: met het bedienen van personeelskantines en het leveren van kerstpakketten kunnen extra inkomsten worden gegenereerd. Zo ook met een webwinkel, waar klanten hun bestelling kunnen plaatsen die ze vervolgens keurig krijgen thuisbezorgd. Zo heeft het dorp nog een flink aantal pijlen op de boog om quitte te draaien. ‘Maar het belangrijkste is natuurlijk dat de mensen voor al hun dagelijkse boodschappen vaker bij ons komen winkelen’, zegt de bedrijfsleider.

Intentieverklaring

Oostwold is een voorbeeld van uitzonderlijke creativiteit en dorpskracht bij het in stand houden van een kleinschalige supermarkt, maar het is bij lange na niet het enige dorp waar dit gebeurt. In krimpregio's bevinden zich tientallen buurtsupers die met wisselend succes deze belangrijke dorpsvoorziening in stand

proberen te houden. Niet zelden speelt de SPAR daarbij een belangrijke rol. Op 9 oktober 2013 ondertekenden minister Blok voor Wonen en Rijksdienst en algemeen directeur Kranendonk van SPAR-Holding BV een intentieverklaring, waarin ze afspraken om gezamenlijk op te trekken bij het leefbaar houden van kleine kernen in krimpregio's. Daartoe werden vijf pilots gestart (zie kader). De gedachte was om bij de supermarkten ook publieke functies onder te brengen, zoals een bibliotheek en een loket voor gemeentelijke en maatschappelijke diensten. De afspraak met SPAR lag voor de hand, omdat het bedrijf zich richt op wijken en dorpen tot ongeveer 2500 inwoners. 'Een winkel die een merkbare bijdrage levert aan de levensvatbaarheid van het dorp of de wijk', zo luidt de missie van SPAR. Ze wil het 'kloppend hart' van de lokale gemeenschap zijn.

Oldeberkoop

Een voorbeeld daarvan is de buurtsuper in het Friese Oldeberkoop (1500 inwoners, gemeente Ooststellingwerf). De Attent supermarkt daar (Attent is merknaam van SPAR Holding) wordt gerund door WIL, een zorgorganisatie die onder meer werk biedt aan mensen met afstand tot de arbeidsmarkt. Tegelijkertijd wordt met hun inzet de leefbaarheid van Oldeberkoop bevorderd. In het winkeltje komen behoorlijk wat voorzieningen bij elkaar. Klanten kunnen er niet alleen terecht voor hun boodschappen, maar er staat ook een pinautomaat, er zijn een kleine drogist en een PostNL-punt aanwezig en een stomerijservicepunt. Het zijn diensten die bijdragen aan het verdienmodel. Maar de grootste inkomstenbron voor de winkel (een kwart van de omzet) is de bezorgdienst aan zelfstandig en begeleid wonende mensen met een beperking. Aan de kostenkant heeft de super van Oldeberkoop het goed voor elkaar. Tien Wmo-cliënten (en mensen die voor 2015 al een AWBZ-indicatie hadden) houden de winkel draaiende. Dankzij hun uitkering, plus de twee begeleiders die op de loonlijst staan van WIL, drukken op de winkel geen personeelskosten. De inzet van mensen met een beperking gaat prima, zegt Aukje Kootstra, sinds jaar en dag cliëntbegeleider en bedrijfscoördinator van de winkel. 'We merken dat onze cliënten hier graag werken. Soms groeien ze zelfs zozeer door de ervaring die ze hier opdoen, dat ze uitstromen naar reguliere arbeid.' Daarnaast heeft de winkel een belangrijke maatschappelijke functie in het dorp. 'We versterken de sociale veiligheid', zegt Kooistra. 'Zo kwam hier een vrouw vier keer per dag dezelfde boodschap halen. Doordat wij dat zagen, kon de diagnose alzheimer worden gesteld en krijgt ze nu de zorg die ze nodig heeft.'

Vijf pilotprojecten

Op 9 oktober 2013 ondertekenden minister Stef Blok voor Wonen en Rijksdienst en Sjaak Kranendonk, algemeen directeur SPAR Holding B.V. een intentieverklaring om gezamenlijk te werken aan de leefbaarheid van dorpen in krimpregio's. Er werden vijf pilotprojecten geselecteerd. Lijn Smits, bedrijfsadviseur van SPAR, begeleidt de pilots. 'Het zijn allemaal winkels die onder de moeilijke omstandigheden van bevolkingskrimp het hoofd boven water proberen te houden, vanuit het besef dat ze wezenlijk bijdragen aan de leefbaarheid van het dorp', zegt ze. 'Van de vijf doen alleen de winkels in het Noord-Hollandse Petten en het Friese Garyp het op dit moment goed. Beide krijgen steun van de lokale bevolking. Vlakbij Garyp heeft ook Jumbo een winkel geopend, maar tegen de stroom in behoudt de dorpsuper haar omzet. Dat is bijzonder. Ook in Petten gunnen de bewoners hun eigen winkel succes. Ik denk dat gunnen de belangrijkste succesfactor is.'

Minder goed gaat het met de winkel in het Drentse Barger-Comparscuum (gemeente Emmen). 'Daar kijken we samen met het dorp welke mogelijkheden er zijn om de winkel in een coöperatieve vorm voort te zetten', zegt Smits. In het Groningse Warffum (gemeente Eemsum) wordt het project opnieuw opgestart, vanwege wisseling van ondernemer. Er is overleg gaande met bewonersorganisaties, de gemeente en de provincie.

De winkel in het Groningse Ulrum (gemeente De Marne) is eind mei 2015 gesloten. 'Het was niet meer te doen', zegt Smits. 'We hebben echt alles op alles gezet om de winkel overeind te houden. Ik ben er samen met onze algemeen directeur Sjaak Kranendonk meerdere keren geweest. We hebben er op bestuurlijk niveau overleg gehad, bewonersbijeenkomsten georganiseerd en een enquête gehouden. Er ligt ook een voorstel voor een super in een andere, afgeslankte vorm. De tijd zal leren of het dorp dat wil of niet.'

Decentralisaties

De winkel in Oldeberkoop draagt dus aantoonbaar bij aan de leefbaarheid van het dorp en aan de integratie van mensen met afstand tot de arbeidsmarkt. Toch gaan de zaken niet van een leien dakje. Net als in Oostwold kijken mensen voor de grote inkopen uit naar elders. Een tweede kwestie raakt het personeel. Met de decentralisaties in het sociale domein is er veel veranderd voor mensen met afstand tot de arbeidsmarkt. Ondersteuning en participatie zijn nog sterker dan voorheen taken geworden van gemeenten. ‘We zien dat gemeenten het nog druk hebben met het inregelen van hun nieuwe taken.

En dat ze daar bovenop ook nog eens flink moeten bezuinigen’, zegt directeur Jan van der Meer. ‘Een gevolg is dat Wmo-cliënten die nu bij ons werken terug moeten naar de gemeenten waar zij wonen. Die betalen het vervoer naar Oldeberkoop namelijk niet meer en bieden mensen passend werk dichterbij huis aan.’ Dat gemeenten het vervoer niet meer kunnen betalen, vindt Kootstra zorgelijk. ‘Mensen worden geacht op eigen gelegenheid naar hun werk te gaan. Het gevolg is dat sommige cliënten niet meer komen. Ze kunnen het openbaar vervoer niet betalen of ze zijn niet in staat om zelfstandig te reizen. Wat gebeurt er met deze mensen wanneer de mogelijkheden tot ontplooiing en sociaal contact verdwijnen?’

Maar de medewerkers van de buurtsuper in Oldeberkoop zitten niet bij de pakken neer. Er liggen plannen klaar om zowel meer activiteiten te ontplooiën vanuit de winkel als daarbuiten. De banden met het lokale bedrijfsleven – de ondernemersvereniging telt nog zestig leden – worden aangehaald, deels in de hoop dat bedrijven gaan inkopen in de winkel en deels om samen te werken bij de doorgroei van cliënten naar werk elders. ‘Er zijn nog genoeg mogelijkheden om ons verdienmodel te verbeteren, juist door het dorp nog meer diensten aan te bieden én meer cliënten een zinvolle dagbesteding te geven’, aldus Van der Meer.

De dorpssuper: succes- en faalfactoren

- Het gevoel van urgentie moet gedeeld worden door de dorpsbewoners.
- Een dorpssuper maakt meer kans wanneer bewoners in een zo vroeg mogelijk stadium betrokken zijn bij de plannen.
- Commercieel is de gunfactor doorslaggevend: het besef dat de winkel alleen kan bestaan als de bewoners er hun boodschappen doen.
- Het combineren van functies verbreedt het commerciële draagvlak voor de winkel en versterkt de rol als sociaal ontmoetingspunt.
- Mensen met afstand tot de arbeidsmarkt inzetten in de buurtsuper, levert hun een zinvolle dagbesteding op, draagt bij aan de levensvatbaarheid van de winkel en versterkt de sociale betrokkenheid, omdat deze medewerkers vaak uit het dorp zelf komen.
- Wanneer gemeenten de buurtsuper betrekken in hun re-integratie- en zorgbeleid, snijdt het mes aan drie kanten: cliënten hebben een zinvolle dagbesteding, de leefbaarheid van dorpen wordt versterkt en door werkervaring ontstaat een kans op uitstroom.
- Er moet een commerciële partij zijn die inziet dat de buurtsuper ook een wezenlijke bijdrage levert aan de leefbaarheid.

‘Het belangrijkste is dat de mensen vaker bij ons komen winkelen’

Eext

In het Drentse Eext (1500 inwoners, gemeente Aa en Hunze) heet de buurtsuper ‘Onze Winkel’. In 2013 zag de zittende uitbater geen mogelijkheden meer om het hoofd boven water te houden. Erwin Matthijssen was actief in de commissie Dorpsbelangen van Eext en werd vervolgens een van de drijvende krachten achter het bewonersinitiatief om de winkel toch te behouden. Dorpsbelangen besloot een coöperatie op te richten, om de winkel eigendom te maken van de bewoners. ‘Mensen konden participaties kopen van tussen de 100 en 500 euro. Daar hebben we de inventaris van kunnen aanschaffen’, zegt Matthijssen. ‘De participanten krijgen jaarlijks 8 procent rente op hun deelneming, in de vorm van een waardebon, te besteden in de winkel.’ Daarnaast waren niet minder dan 350 van de 550 huishoudens van Eext bereid om 20 euro per jaar te betalen, waardoor de exploitatiekosten op voorhand voor 7000 euro zijn gedekt. Verder zijn er huur-inkomsten uit de kapsalon in de winkel en uit de naastgelegen woning, die eveneens door de dorpscoöperatie is overgenomen. Een aantrekkelijke aanvulling op de inkomsten haalt de winkel sinds kort uit het beleven van de winkel op camping De Hondsrug. ‘Daar hoeven we geen huur te betalen en kunnen we dus aardig bijverdienen’, zegt Matthijssen. Bewoners zien de winkel als ontmoetingspunt, weet hij: ‘Als de kerk hier tegenover ‘s morgens de klokken luidt, omdat iemand is overleden, dan stroomt de winkel vol omdat mensen het er met elkaar over willen hebben. Maar ja, er moet natuurlijk ook genoeg geld binnenkomen. Het lastige is dat onze winkel grote concurrentie heeft uit Annen en Gieten, vijf kilometer ten noorden en ten zuiden van Eext. Daar bevinden zich de grote supermarkten. Ik zie wel eens zo’n folder van de Jumbo, met aanbiedingen waarvoor wij nog niet eens kunnen inkopen.’ Matthijssen vindt het wel lastig dat de inwoners van Eext, via de coöperatie tevens eigenaar van de super, lang niet allemaal komen winkelen. ‘Soms krijg ik de indruk dat ze 20 euro per jaar betalen om een bezoek aan de winkel af te kopen. Als de mensen die we nu vrijwel nooit zien hier elke week voor tien euro boodschappen zouden doen, waren we al uit de zorgen.’

Al met al laten praktijkvoorbeelden zien dat het in standhouden van de dorpsuper geen gemakkelijke opgave is. Een uniform recept is er niet. Maar één ding is zeker: bewoners van dorpen in krimp- en anticipeerregio’s beschikken over tomeloze inzet en creativiteit om hun winkel tot een succes te maken.

Colofon

Auteur: Jos Moerkamp

Contactpersonen:

Riemer Baumfalk, ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Roxana Chandali, ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Ian Koster, ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Voor vragen naar aanleiding van deze uitgave kunt u contact opnemen met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties via maatschappelijkinitiatief@minbzk.nl

Dit is een uitgave van:

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Postbus 20011 | 2500 EA | Den Haag

www.rijksoverheid.nl

Juli 2015 | 86187